

Οι «Δυόμισι Πόλεμοι»
και η Άσκηση
«Mani Vatani»:
Στρατηγική Κουλτούρα
και το νέο Στάδιο της
Τουρκικής Στρατηγικής

του Ζήνωνα Τζιάρρα

Ερευνητή, PRIO Cyprus Centre (PCC)

Μάρτιος 2019

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Νο 103/2019

Copyright © 2019

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)¹

Λεωφ. Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα

Τηλ: (+30) 210 7257110-1, fax: (+30) 210 7257114,

e-mail: eliamep@eliamep.gr,

url: www.eliamep.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 103/2019

Οι «Δυόμιση Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»:

Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής

Ζήνωνας Τζιάρρας

Ερευνητής, PRIO Cyprus Centre (PCC)

¹ Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Σύντομο Βιογραφικό:

Ο Ζήνωνας Τζιάρρας κατέχει διδακτορικό τίτλο στην Πολιτική και τις Διεθνείς Σπουδές με ειδίκευση την Τουρκία, τις θεωρίες Διεθνών Σχέσεων και τη Μέση Ανατολή από το University of Warwick όπου δίδαξε Παγκόσμια Πολιτική. Κατέχει επίσης μεταπτυχιακό στις Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές από το University of Birmingham και είναι απόφοιτος του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Έχει συνεργαστεί με διάφορα ερευνητικά κέντρα της Κύπρου και του εξωτερικού, είναι αναλυτής Ασφάλειας & Τουρκίας στο The Europe-Levant Observatory της Διπλωματικής Ακαδημίας του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, και υπήρξε Συνεργάτης Λέκτορας στο Μεταπτυχιακό Σπουδών Ασφάλειας & Διπλωματίας του UCLan Cyprus. Δίδαξε επίσης Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Παγκόσμια Ασφάλεια και Στρατηγική & Πόλεμο στο Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κύπρου όπου διετέλεσε και μεταδιδακτορικός υπότροφος με ειδίκευση την τουρκική εξωτερική πολιτική. Έχει παρουσιάσει την ερευνά του σε διεθνή συνέδρια και επιστημονικά. Μεταξύ άλλων δημοσιεύσεων είναι συγγραφέας (με τον Νίκο Μούδουρο) του βιβλίου Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο: Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής (Αθήνα: Τουρική, 2016). Είναι Ερευνητής στο PRIO Cyprus Centre με επικέντρωση στην γεωπολιτική της Ανατολικής Μεσογείου και συν-ιδρυτής του Geopolitical Cyprus (geopoliticalcyprus.org).

Περίληψη:

Κάθε φορά που η Τουρκία δραστηριοποιείται με νέους τρόπους στο εξωτερικό επανεμφανίζονται διάφοροι όροι στη δημόσια συζήτηση, όπως Pax Ottomana, Pax Turcana, Νέο-Οθωμανισμός, Παντουρκισμός, Παν-Ισλαμισμός, και εσχάτως η «Γαλάζια Πατρίδα». Ποια είναι όμως η ουσία; Όπως αναφέρθηκε πολλακίς, το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» δεν είναι καινούργιο στην τουρκική στρατηγική σκέψη, ενώ η φιλοσοφία στην οποία εδράζεται έχει τις ρίζες της πολύ πριν από τον εν λόγω όρο. Εν τω μέσω των τουρκικών ναυτικών γυμνασίων, πολλοί θυμήθηκαν το τουρκικό δόγμα των δυόμισι πολέμων συνδέοντας την άσκηση με αυτό. Σε αυτό το κείμενο αναλύονται οι λόγοι που αυτή η άποψη είναι μερικώς απλουστευτική καθότι η τουρκική προσέγγιση έχει ξεπεράσει κατά πολύ το περιορισμένο δόγμα των δυόμισι πολέμων και κινείται προς άλλες κατευθύνσεις.

Περιεχόμενα

Το Ιστορικό και Γεωπολιτικό Υπόβαθρο	5
Οι Στόχοι της «Γαλάζιας Πατρίδας» και το νέο Στάδιο στην Τουρκική Στρατηγική.....	7
Επίλογος	10

Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mani Vatan»: Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής

Μεταξύ 27 και 8 Μαρτίου, η Τουρκία προχώρησε στην πραγματοποίηση της «μεγαλύτερης στρατιωτικής άσκησης στην ιστορία της χώρας», ονόματι «Mani Vatan» («Γαλάζια Πατρίδα»). Επρόκειτο για μια διακλαδική άσκηση που έλαβε χώρα, μεταξύ άλλων, σε μια θαλάσσια έκταση 462 τετραγωνικών χιλιομέτρων που περιλάμβανε τρεις θάλασσες – τη Μαύρη Θάλασσα, το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Σύμφωνα με την τουρκική κυβέρνηση στην άσκηση συμμετείχαν πέραν των 100 σκαφών του πολεμικού ναυτικού, αριθμός που δεν είναι τόσο τρομακτικός όσο φαίνεται δεδομένου ότι πολλά από αυτά ήταν μικρότερα σκάφη. Οι αναφορές πάντως έκαναν λόγο για 13 φρεγάτες, 9 κορβέτες, 16 ταχέα σκάφη, 7 υποβρύχια, 7 ναρκαλιευτικά, 17 πλοία υποστήριξης, 14 σκάφη της ακτοφυλακής, 22 αμφίβια σκάφη και 1 πλοίο εκπαίδευσης.¹

Γενικά η κάλυψη της «Γαλάζιας Πατρίδας» από τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης υπήρξε αρκετά υπερβολική – προπαγανδιστική θα μπορούσε να πει κανείς – ενώ από πλευράς τουρκικής κυβέρνησης η προβολή της άσκησης ήταν σχεδόν «Χολιγουντιανή». Στο εξωτερικό, και δη στον ελληνικό χώρο, η άσκηση σχολιάστηκε κατά κανόνα όπως η τουρκική κυβέρνηση θα ήθελε, δηλαδή ως ένα τεράστιο ή ακόμα και τρομακτικό συμβάν. Παρά τις υπερβολές, η «Γαλάζια Πατρίδα» στην ουσία της αποτελεί μια σημαντική εξέλιξη που πρέπει να αξιολογηθεί σωστά από όλες τις πλευρές τόσο για το τι σηματοδοτεί όσο και για το τι φανερώνει.

Κάθε φορά που η Τουρκία δραστηριοποιείται με νέους τρόπους στο εξωτερικό επανεμφανίζονται διάφοροι όροι στη δημόσια συζήτηση, όπως Pax Ottomana, Pax Turkana, Νέο-Οθωμανισμός, Παντουρκισμός, Παν-Ισλαμισμός, και εσχάτως η «Γαλάζια Πατρίδα». Ποια είναι όμως η ουσία; Όπως αναφέρθηκε πολλακίς, το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» δεν είναι καινούργιο στην τουρκική στρατηγική σκέψη, ενώ η φιλοσοφία στην οποία εδράζεται έχει τις ρίζες της πολύ πριν από τον εν λόγω όρο. Εν τω μέσω των τουρκικών ναυτικών γυμνασίων, πολλοί θυμήθηκαν το τουρκικό δόγμα των δυόμισι πολέμων συνδέοντας την άσκηση με αυτό. Πιο κάτω αναλύονται οι λόγοι που αυτή η άποψη είναι μερικώς απλουστευτική καθότι η τουρκική προσέγγιση έχει ξεπεράσει κατά πολύ το περιορισμένο δόγμα των δυόμισι πολέμων και κινείται προς άλλες κατευθύνσεις.

Το Ιστορικό και Γεωπολιτικό Υπόβαθρο

Η συζήτηση για τον μετασχηματισμό της τουρκικής στρατηγικής μέσα από τα χρόνια αφορά σε μεγάλο βαθμό το ζήτημα της στρατηγικής κουλτούρας και των κυρίαρχων ιδεολογημάτων στους θεσμούς του τουρκικού κράτους. Ο Τούρκος πρέσβης Σουκρού Ελεκντάγ (Sükrü Elekdağ) υπήρξε ο εμπνευστής του δόγματος των δυόμισι πολέμων και ένας «μικρός Νταβούτογλου» κεμαλικών πεποιθήσεων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη δεκαετία του 1990 (υπήρξε και βουλευτής του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος, CHP). Όλη του η ανάλυση, που κυκλοφόρησε το 1996, βασίζεται σε μια φοβική ανάγνωση του τότε γεωπολιτικού περιβάλλοντος της Τουρκίας. Για παράδειγμα, ο ίδιος αναφέρει ότι ο Μουσταφά Κεμάλ, κατά τη διάρκεια μιας στρατιωτικής άσκησης στα νότια τουρκικά παράλια, εξήγησε στους αξιωματικούς του ότι «το μόνο παράκτιο άνοιγμα και τροφοδοτική δίοδος της Τουρκίας που περιβαλλόταν από νησιά στις ακτές του Αιγαίου και ήταν υπό την κυριαρχία ξένων κρατών βρισκόταν στα νότια. Πρόσθεσε επίσης ότι απέναντι από την νότια ακτή της Τουρκίας βρισκόταν το νησί της Κύπρου και συνεπώς, αν η Κύπρος βρισκόταν στα χέρια μιας εχθρικής χώρας όλες οι τροφοδοτικές γραμμές προς την Ανατολία θα αποκόπτονταν και η ασφάλεια της Τουρκίας θα ήταν υπό απειλή».²

Ο Ελεκντάγ αναφέρεται επιπλέον στο ισοζύγιο ισχύος Ελλάδας-Τουρκίας μεταξύ 1989 και 1995 βάσει του οποίου κρίνει ότι η Τουρκία είχε ένα σχετικό πλεονέκτημα. Ωστόσο τον προβληματίζει η πρόοδος της Ελλάδας σε αυτό τον τομέα και η πιθανή μεταβολή του εν λόγω ισοζυγίου υπέρ της Ελλάδας στο μέλλον. Αντιλαμβάνεται την ελληνική πολιτική έναντι της Τουρκίας ως «επεκτατική» και σημειώνει την ανησυχία της Τουρκίας για την πιθανή επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων από τα 6 στα 12 ναυτικά μίλια – κάτι που θα μείωνε τα διεθνή ύδατα του Αιγαίου από 56,2% σε 26,1%.³

Ο συγγραφέας εξέφρασε παρόμοιες ανησυχίες και για την Συρία, που ήταν τότε εχθρικά διακείμενη προς την Άγκυρα, υποστήριζε το κουρδικό-αυτονομιστικό κίνημα του PKK και διατηρούσε στενές σχέσεις με την Ελλάδα. Το δε ζήτημα της εσωτερικής – αλλά και υπερσυνοριακής – κουρδικής απειλής συμπεριλήφθηκε από τον Ελεκντάγ μέσα στις σημαντικότερες απειλές ασφάλειας που αντιμετώπιζε η Τουρκία εκείνη την περίοδο. Επιπλέον, ο Ελεκντάγ αναφέρεται στον κίνδυνο που θα εγκυμονούσε μια συρο-ισραηλινή συμφωνία ειρήνης (καθότι θα αποθρόωνε, κατά τον ίδιο, και τις επιδιώξεις της Ελλάδας), αλλά και στην ρωσική απειλή δεδομένου ότι, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, το NATO είχε απωλέσει τον ρόλο που είχε στην ενίσχυση της τουρκικής άμυνας.⁴

Με βάση τα παραπάνω, ο Τούρκος διπλωμάτης καταλήγει, εν ολίγοις, στο συμπέρασμα ότι η Τουρκία χρειάζεται να υιοθετήσει μια στρατηγική «δυόμισι πολέμων» για την εθνική της ασφάλεια, σύμφωνα με την οποία θα μπορούσε να έχει «ικανοποιητικές, αποτρεπτικές και ραγδαία ενισχυόμενες δυνάμεις τόσο στο Αιγαίο όσο και στα νότια μέτωπα» (βλ. Ελλάδα και Συρία, αντίστοιχα, δηλαδή οι «δύο πόλεμοι»),⁵ ενώ ταυτόχρονα να μπορεί να διαχειριστεί την κουρδική απειλή στο εσωτερικό μέτωπο (βλ. «μισός πόλεμος») – η οποία μπορεί να λειτουργήσει και ως εργαλείο στα χέρια εξωτερικών δυνάμεων.

Πολλές από τις ιδέες του Ελεκντάγ επαναδιατυπώθηκαν και ενισχύθηκαν αργότερα από τον ίδιο τον Αχμέτ Νταβούτογλου στο γνωστό του βιβλίο «Στρατηγικό Βάθος», που δημοσιεύτηκε το 2001, υποστηριζόμενες πλέον και από ένα διαφορετικό ιδεολογικό αφήγημα – αυτό του νέο-οθωμανισμού. Ο Νταβούτογλου αναφέρει ότι τα ζητήματα του Αιγαίου και της Κύπρου «βρίσκονται στον χώρο αλληλεπίδρασης και διέλευσης των περιοχών των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής» με αποτέλεσμα η σημασία της Ανατολικής Μεσογείου να αυξάνεται.⁶ Με αυτά υπόψη, προσθέτει πως «η Τουρκία δεν είναι μόνο μια χώρα του Αιγαίου αλλά και μια χώρα της Ανατολικής Μεσογείου, που εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, σε μία περιοχή που ξεκινάει από την Αδριατική και εκτείνεται ως τον κόλπο της Αλεξανδρέτας και τη δώρυγα του Σουέζ». Και συνεχίζει, «Μία Τουρκία που έχει αποκλειστεί από το Αιγαίο και έχει περικυκλωθεί στα νότια από τη 'Ρωμαϊκή Διοίκηση της νότιας Κύπρου' [σ. εννοεί την Κυπριακή

Δημοκρατία] σημαίνει ότι τα περιθώριά της να κάνει ένα άνοιγμα στον κόσμο έχουν περιοριστεί σημαντικά».⁷

Ο Νταβούτογλου επαναλαμβάνει τις ίδιες ανησυχίες αναφορικά με την ελληνική κυριαρχία και τα ελληνικά χωρικά ύδατα στο Αιγαίο καθώς και την αντίληψη ότι η Ελλάδα ακολουθεί μια επεκτατική πολιτική, ενώ υποστηρίζει ότι το υφιστάμενο καθεστώς του Αιγαίου – πόσο μάλλον εάν τα ελληνικά χωρικά ύδατα επεκταθούν – περιορίζει τον «ζωτικό χώρο» της Τουρκίας. Γνωστή είναι δε η άποψή του για την Κύπρο: «Μια χώρα που παραμελεί την Κύπρο δεν είναι δυνατόν να έχει έναν αποφασιστικό λόγο στις παγκόσμιες και περιφερειακές πολιτικές. Δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική στις παγκόσμιες πολιτικές, διότι αυτό το μικρό νησί κατέχει μια θέση που μπορεί να επηρεάσει άμεσα τους στρατηγικούς συνδέσμους μεταξύ Ασίας και Αφρικής, Ευρώπης και Αφρικής και Ευρώπης και Ασίας. Και δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική στις περιφερειακές πολιτικές, διότι η Κύπρος με την ανατολική της άκρη ομοιάζει με ένα βέλος στραμμένο προς τη Μέση Ανατολή και με τη δυτική της άκρη συγκροτεί τον θεμέλιο λίθο των στρατηγικών ισορροπιών της Ανατολικής Μεσογείου, των Βαλκανίων και της Βόρειας Αφρικής».⁸

Πέρα από τις ομοιότητες των όσων γράφει ο Νταβούτογλου με το «δόγμα» των δυόμιση πολέμων, που ήταν προϊόν μιας «κεμαλικής» στρατηγικής κουλτούρας, στο «Στρατηγικό Βάθος» βλέπουμε την πρώτη περιεκτική αποτύπωση μιας στρατηγικής κουλτούρας που δεν ήταν, μεν, νεοφανής αλλά ούτε και υπήρξε ποτέ κυρίαρχη μετά το 1923 – της ιμπεριαλιστικής-οθωμανικής στρατηγικής κουλτούρας.⁹ Στην κεμαλική στρατηγική κουλτούρα, βασικός γνώμονας της εξωτερικής πολιτικής και της στρατηγικής εθνικής ασφάλειας ήταν τα αισθήματα ανασφάλειας, οι αντιλήψεις περί εξωτερικών/εσωτερικών απειλών και η ανάγκη ικανής εθνικής άμυνας. Η ιμπεριαλιστική-οθωμανική στρατηγική κουλτούρα, που εκφράστηκε προοδευτικά όλο και πιο έντονα κατά τη διακυβέρνηση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ),¹⁰ ενσωμάτωσε αφενός προηγούμενες αντιλήψεις εθνικών απειλών ασφάλειας, αλλά παρουσιάζει επιπλέον δύο βασικά χαρακτηριστικά: α) διαχειρίζεται τις εθνικές ανασφάλειες με ένα πιο εξωστρεφή, διεκδικητικό και μη-φοβικό τρόπο, και β) δεν περιορίζεται μόνο σε ζητήματα άμυνας αλλά περιλαμβάνει την προβολή διαφόρων ειδών ισχύος (στρατιωτικής, οικονομικής, ιδεολογικής κ.α.). Αυτή είναι εν ολίγοις και η ειδοποιός διαφορά των όσων γράφει ο Νταβούτογλου σε σχέση με τις απόψεις του Ελεκντά. Ξεφεύγει δηλαδή από τα στεγανά των απειλών ασφάλειας που παράγει το περιβάλλον της Τουρκίας και ασχολείται με τη σημασία και τον ρόλο του στις περιφερειακές και παγκόσμιες επιδιώξεις της χώρας.

Σημαντικό σημείο-σταθμός αυτής της «νέας» προσέγγισης απετέλεσε το αφήγημα (και στρατηγικός στόχος θα λέγαμε) του Τούρκου προέδρου, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, και της κυβέρνησης ΑΚΡ για την αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάνης. Η εν λόγω συζήτηση ήρθε να επισκιάσει το γνωστό «Σύνδρομο των Σεβρών» (βλ. κεμαλική στρατηγική κουλτούρα) και να το ενσωματώσει στο νέο παράδειγμα εξωτερικής πολιτικής, όπως περιγράφεται πιο πάνω, που πλέον εκφράζεται και ως «Σύνδρομο της Λωζάνης».¹¹ Δηλαδή η δυσaráεσκεια των τουρκικών πολιτικών ελίτ του ΑΚΡ με το ισχύον status quo της ευρύτερης περιοχής και η επιθυμία τους για την αναθεώρησή του προς όφελος της Τουρκίας.

Οι Στόχοι της «Γαλάζιας Πατρίδας» και το νέο Στάδιο στην Τουρκική Στρατηγική

Η κορύφωση, μέχρι στιγμής, αυτής της νέας εξωτερικής πολιτικής βρήκε έκφραση στην άσκηση «Γαλάζια Πατρίδα» η οποία σηματοδοτεί ένα νέο στάδιο στην τουρκική στρατηγική. «Πατέρας» του όρου «Γαλάζια Πατρίδα» υπήρξε ο εν αποστρατεία πλέον ναύαρχος Τζεμ Γκιουρντενίζ (Cem Gürdeniz) ο οποίος έκανε την πρώτη αναφορά το 2006 υπό την ιδιότητά του ως Διευθυντής του Τμήματος Σχεδιασμού και Πολιτικής του Αρχηγείου Διοίκησης των Τουρκικών Ναυτικών Δυνάμεων, με σκοπό να υποδείξει τις θαλάσσιες περιοχές όπου θεωρούσε πως η Τουρκία είχε δικαιοδοσία (περιλαμβανομένων και κάποιων περιοχών όπου η Τουρκία επισήμως δεν είχε δικαιοδοσία).

Σε συνέντευξη που έδωσε την περίοδο πραγματοποίησης της άσκησης ο Γκιουρντενίζ αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι η «Γαλάζια Πατρίδα» λαμβάνει χώρα ως απάντηση στα διευρυνόμενα μπλοκ που σχηματίζονται εναντίον της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ υποστηρίζει πως τα τρία βασικά γεωπολιτικά ζητήματα που σχετίζονται με το μέλλον της Τουρκία στον 21^ο αιώνα είναι: α) οι υποθαλάσσιοι ενεργειακοί πόροι, β) το μέλλον του «λεγόμενου Κουρδιστάν» και η πιθανότητα να αποκτήσει έξοδο στη Μεσόγειο, και γ) το μέλλον της βόρειου [σσ. κατεχόμενης] Κύπρου.¹² Ο Γκιουρντενίζ επαναλαμβάνει ακόμα μια φορά τις ανησυχίες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο όπως διατυπώθηκαν τόσο από τον Ελεκντάγ όσο και από τον Νταβούτογλου προσθέτοντας, ωστόσο, την σημασία της αυξανόμενης τουρκικής ναυτικής ισχύος. Σύμφωνα με τον ίδιο, η «Γαλάζια Πατρίδα» έχει καταστεί «το ναυτικό δόγμα της Τουρκίας και δείχνει ότι η Τουρκία αναδεικνύεται σε ναυτική δύναμη. Συνήθως, οι Έλληνες νόμιζαν ότι οι Τούρκοι είναι λαός της στεριάς και πίστευαν ότι η θάλασσα τους ανήκε. Για πρώτη φορά εδώ και αιώνες, οι Τούρκοι λένε, 'είμαστε πλέον στη θάλασσα και έχουμε ένα ισχυρό ναυτικό'».¹³

Ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» χρησιμοποιήθηκε βεβαίως και από τον νυν Τούρκο Υπουργό Άμυνας, Χουλουσί Ακάρ αλλά και από τον Τούρκο ναύαρχο Τζιχάτ Γιαϊτζί (Cihat Yaycı), έμπιστο αξιωματικό του Ερντογάν, ο οποίος το 2011 αποτύπωσε την ιδέα της «Γαλάζιας Πατρίδας» σε σειρά χαρτών που παρουσίασε σε κείμενό του στην Επιθεώρηση Στρατηγικών Ασφαλείας (Güvenlik Stratejileri Dergisi) που σχετίζεται με το Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας,¹⁴ και αργότερα, το 2012, σε ακόμα ένα κείμενο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Bilge Strateji του ινστιτούτου BİLGESAM.¹⁵ Η εστίαση της άσκησης στην Ανατολική Μεσόγειο (παρότι περιέλαβε και τη Μαύρη Θάλασσα) πυροδότησε παραδοσιακές και νέες ανασφάλειες σε Κύπρο και Ελλάδα, καθώς και μια εγγενή τάση ομφαλοσκόπησης. Αν και όντως λέχθηκε και από τον Γκιουρντενίζ ότι η «Γαλάζια Πατρίδα» έρχεται ως απάντηση στις γεωπολιτικές διεργασίες της Ανατολικής Μεσογείου, υπάρχει μια υπερβολή όταν η ελληνική και ελληνοκυπριακή πλευρά αποδίδουν τις τουρκικές κινήσεις στην δραστηριότητα Κύπρου και Ελλάδας στην περιοχή (βλ. τριμερείς συνεργασίες, ανακάλυψη κοιτασμάτων στην κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, κτλ.). Με δεδομένο μάλιστα το γεγονός ότι η έννοια της «Γαλάζιας Πατρίδας» και οι διεκδικήσεις που προβάλλονται από την Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο δεν είναι καινούργιες και έχουν εκφραστεί με διάφορους τρόπους μέσα από τα χρόνια – με την παρεμπόδιση του πλοίου-γεωτρύπανου της ENI από το τουρκικό ναυτικό τον Φεβρουάριο του 2018 στην κυπριακή ΑΟΖ να αποτελεί το πιο πρόσφατο παράδειγμα.

Από αυτή την άποψη, φαίνεται, ότι κάπου χάνεται «το δάσος για το δέντρο». Αυτό που φανερώνει η άσκηση «Γαλάζια Πατρίδα» και όχι τόσο ο ίδιος ο όρος είναι, όπως προαναφέρθηκε, το νέο στάδιο εξέλιξης της τουρκικής στρατηγικής στο εξωτερικό με κεντρικό άξονα το τουρκικό πολεμικό ναυτικό. Αν και κάποιιοι χαρακτήρισαν την άσκηση ως «κρουαζιέρα», υποτιμώντας την γεωπολιτική και επιχειρησιακή της αξία, η Άγκυρα έχει καταφέρει – με τις όποιες αδυναμίες της άσκησης – πολλά, τόσο σε ουσιαστικό όσο και σε συμβολικό επίπεδο. Στην άσκηση δοκιμάστηκαν νέα οπτικά συστήματα, πυρομαχικά, μη-επανδρωμένα αεροσκάφη, και πολεμικά σκάφη θαλάσσης τουρκικής κατασκευής. Αξίζει να αναφέρουμε ενδεικτικά ότι, τουλάχιστον σύμφωνα με την κατάταξη του Global Firepower Index 2019, η συνολική

στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας κατατάσσεται 9^η στον κόσμο και πρώτη στη Μέση Ανατολή, ενώ η ναυτική της ισχύς κατατάσσεται 12^η στον κόσμο και 2^η στην Ανατολική Μεσόγειο μετά την Αίγυπτο (που βρίσκεται στην 6^η θέση παγκοσμίως).¹⁶ Βέβαια μια ολοκληρωμένη και πιο ακριβής αξιολόγηση χρειάζεται και την προσεκτική εξέταση όχι μόνο των ποσοτικών αλλά και των ποιοτικών χαρακτηριστικών όπως για παράδειγμα το επίπεδο εκπαίδευσης του προσωπικού και η κατάλληλη στελέχωση της δύναμης, οι επιχειρησιακές ικανότητες, η δυνατότητα προβολής ισχύος σε μεγάλες αποστάσεις για μεγάλες χρονικές περιόδους, κ.ο.κ.

Αναφέρεται πολλές φορές ότι ο τουρκικός στρατός αντιμετωπίζει προβλήματα στελέχωσης σε όλους τους κλάδους και αυτό ισχύει σε κάποιο βαθμό. Αν και το θέμα αυτό χρήζει ειδικής και ξεχωριστής ανάλυσης, αξίζει να σημειωθεί πως συχνά δεν λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι ο στρατός της Τουρκίας βρίσκεται σε μια διαδικασία – μακράς ενδεχομένως – μετάβασης προς ένα πιο σύγχρονο μοντέλο: μικρότερος, επαγγελματικός, πιο ευέλικτος, πιο καλά εκπαιδευμένος, με πιο σύγχρονα/τεχνολογικά μέσα. Επίσης αγνοούνται οι ιδιαιτερότητες της κυβέρνησης Ερντογάν, ο οποίος έχει μεταφέρει τον ρόλο που είχε ο στρατός σαν θεματοφύλακας του συντάγματος και του κράτους στην αστυνομία και τη στρατοχωροφυλακή, εφόσον εκεί εξασκεί μεγαλύτερη πολιτική επιρροή, ενώ ταυτόχρονα έχει δημιουργήσει παραστρατιωτικές οργανώσεις (βλ. συγκριμένα τη SADAT) που ελέγχονται από τον ίδιο (σαν «προσωπικός στρατός») και επίλεκτες μονάδες ειδικών αποστολών για τα μέτωπα της Συρίας και του Ιράκ. Προφανώς, η Τουρκία βρίσκεται σε μια δυσμενή οικονομική, κοινωνική και πολιτική κατάσταση η οποία θα της δημιουργήσει θεσμικές και επιχειρησιακές δυσκολίες. Ωστόσο ουδείς πρέπει να υποτιμά τις δυνατότητές της, πόσο μάλλον τις δυνατότητες που δυνάμει μπορεί να αποκτήσει.

Πάντως, οι προθέσεις της Τουρκίας σε αυτό τον τομέα έγιναν αρκούντως ξεκάθαρες με την άσκηση «Γαλάζια Πατρίδα» και η μεγάλη εικόνα δείχνει ότι η Άγκυρα διεκδικεί έναν πιο παγκόσμιο ρόλο ο οποίος μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την αύξηση της ναυτικής ισχύος και παρουσίας. Ο Θουκυδίδης αναφέρεται από πολύ νωρίς στη μεγάλη σημασία που έχει η ναυτική ισχύς για ένα κράτος («μέγα το της θαλάσσης κράτος»). Ο δε John Mearsheimer κάνει λόγο για την αποτρεπτική δύναμη που έχει το νερό (“the stopping power of water”), εξηγώντας ότι αφενός ένα κράτος που βρέχεται (ή περιβάλλεται) από θάλασσα είναι λιγότερο επιρρεπές σε εξωτερικές επεμβάσεις ή απειλές. Εντούτοις, για τον ίδιο λόγο, η ύπαρξη ενός θαλάσσιου χάσματος καθιστά την προβολή ισχύος στο εξωτερικό (και την απόκτηση παγκόσμιας ηγεμονίας) μια πολύ δύσκολη υπόθεση.¹⁷ Με άλλα λόγια, μια χώρα που επιδιώκει να παίξει έναν περιφερειακό και κατ’ επέκταση παγκόσμιο ρόλο δεν μπορεί να μην δώσει έμφαση στην ενίσχυση του – πολεμικού και εμπορικού – ναυτικού της. Τούρκοι αξιωματούχοι τα τελευταία χρόνια έχουν επαναλάβει πολλές φορές αυτό τον στόχο και ο Νταβούτογλου τον καταγράφει ξεκάθαρα στο «Στρατηγικό Βάθος». Η «Γαλάζια Πατρίδα» είναι απλά μια απόδειξη ότι ο στόχος αυτός επιδιώκεται συστηματικά και με προσήλωση, αλλά και ότι έχει αποφέρει – τουλάχιστον κάποιους – καρπούς.

Απαντώντας σε ερώτηση για τους λόγους που το τουρκικό ναυτικό απέκτησε παρουσία στον Ινδικό Ωκεανό, ο Γκιουρντενίζ σχολιάζει τα εξής: «Αν είσαι η 17^η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, αν έχεις επιχειρηματικά συμφέροντα παγκοσμίως, αν υπάρχουν Τούρκοι πολίτες που κοιτάζουν στην Άγκυρα σκορπισμένοι σχεδόν σε κάθε γωνία του κόσμου, και αν εξαρτάσαι από τη θαλάσσια διακίνηση κατά το 90% για τις εξαγωγές και εισαγωγές, τότε πρέπει να προστατεύσεις αυτές τις θαλάσσιες διόδους και τα συμφέροντά σου. Όπου πλέουν εμπορικά πλοία με τουρκική σημαία, πρέπει να έχεις πολεμικά πλοία να τα προστατεύουν όταν χρειάζεται. Πρώτα πρέπει να εστιάζεις στην περιφέρειά σου, που είναι ο Ινδικός Ωκεανός και η Ερυθρά Θάλασσα. Κατά τις πειρατικές επιθέσεις του 2008, πολλά τουρκικά εμπορικά πλοία είχαν δεχθεί επιθέσεις και τότε το ΝΑΤΟ δεν δραστηριοποιούνταν εκεί, που ήταν και ο βασικός λόγος που η Τουρκία έστειλε πολεμικά πλοία στην περιοχή».¹⁸

Αυτή είναι η μια όψη. Αν εξετάσει κανείς την προβολή ναυτικής ισχύος της Τουρκίας σε συνάρτηση με την δημιουργία προωθημένων στρατιωτικών βάσεων στο Κέρας της Αφρικής και στον Περσικό Κόλπο (βλ.

Σομαλία και Κατάρ, εκτός από τη Συρία, το Ιράκ και την Κύπρο) αλλά και της πολιτικής-οικονομικής δραστηριότητας, τότε θα δει ότι πρόκειται, ταυτόχρονα, και για μια προσπάθεια επέκτασης της γεωπολιτικής ζώνης επιρροής της. Επιπλέον, ο πιο δραστήριος ρόλος του ναυτικού στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας συμβάλλει στο πως η χώρα ανταποκρίνεται στον γεωπολιτικό και ενεργειακό ανταγωνισμό, την ναυτική διπλωματία και τον ρυθμιστικό ρόλο που επιθυμεί να παίξει στην Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή.

Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι με την άσκηση «Γαλάζια Πατρίδα» ή Τουρκία έστειλε μηνύματα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Υπήρχε δηλαδή η διάσταση της εσωτερικής κατανάλωσης εν όψει και των τοπικών εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου, υπάρχει όμως και η διάσταση των τουρκο-αμερικανικών και ρωσο-τουρκικών σχέσεων. Η Άγκυρα επιθυμεί να στείλει στις μεγάλες δυνάμεις το μήνυμα ότι πρέπει να αναγνωρίσουν την ισχύ και συνεπώς το ρόλο της στην ευρύτερη περιοχή. Σκοπός της Τουρκίας είναι η επί ίσοις όροις διαβούλευση με αυτές τις χώρες και η άρνηση των εξωτερικών επιβολών. Κατά τα άλλα, θα μπορούσε κανείς να πει ότι η Τουρκία επιθυμεί να προσεγγίσει, με έναν ίσως παράδοξο τρόπο, την Δύση, δείχνοντας στις ΗΠΑ ότι δεν έχουν άλλη επιλογή από το να συνεργαστούν μαζί της, ότι μπορεί να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά τους, και ότι το τουρκικό πολεμικό ναυτικό θα μπορούσε να παίξει έναν «ΝΑΤΟϊκό» ρόλο στη Μαύρη Θάλασσα αντισταθμίζοντας τη ρωσική ισχύ εάν χρειαστεί. Πρέπει, ωστόσο, να είναι ξεκάθαρο, σύμφωνα και με τα πιο πάνω, ότι η σχέση που επιδιώκει η Τουρκία με τις ΗΠΑ δεν έχει καμία σχέση με αυτή που οι δύο χώρες είχαν στο παρελθόν.

Επίλογος

Υπάρχει γενικά η ανάγκη της ανάλυσης των εξελίξεων μακριά από υπερβολές αλλά και προσπάθειες απαξίωσης κάποιων γεγονότων ή φαινομένων. Στην εποχή των ραγδαίων εξελίξεων και της ταχείας πληροφόρησης καταλήγουμε πολλές φορές να δίνουμε υπερβολική έμφαση σε μικρά πράγματα ενώ συχνά παρασυρόμαστε από τις καθημερινές εξελίξεις και λεπτομέρειες που μπορεί να μην έχουν τελικά σημασία. Ως εκ τούτου, κάποτε αμελούμε να κοιτάξουμε τη μεγάλη εικόνα τοποθετώντας την και σε ένα κάπως πιο μακρο-ιστορικό πλαίσιο, που δεν ασχολείται δηλαδή μόνο με το τι έγινε π.χ. σήμερα, χθες ή πέρσι. Με τον ίδιο τρόπο πρέπει να αναλυθεί η Τουρκία και οι διάφορες της κινήσεις στην εξωτερική πολιτική, χωρίς ποτέ να ξεχνάμε την εσωτερική της πολιτική και το γεωπολιτικό της περιβάλλον στα βόρεια, νότια, δυτικά και ανατολικά. Άλλες προσεγγίσεις μπορεί να καταλήγουν σε συμπεράσματα αρεστά μεν, που όμως δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Τέλος, αν θεωρήσουμε δεδομένη τη νέα τουρκική στρατηγική κουλτούρα και την αφοσίωση της Άγκυρας στο γεωπολιτικό όραμα του οποίου έκφραση είναι και η «Γαλάζια Πατρίδα», τότε πρέπει να αναμένουμε ότι θα συνεχίσει να ενισχύει το πολεμικό της ναυτικό αλλά και την αμυντική της βιομηχανία γενικότερα. Στόχος της θα ήταν να φτάσει σε τέτοιο σημείο ούτως ώστε σε 10 με 20 χρόνια να μπορεί να ανταγωνιστεί οπλικά συστήματα άλλων χωρών με παράδοση στην αμυντική βιομηχανία καθιστώντας, παράλληλα, τον εαυτό της σταδιακά ανεξάρτητο σε ό,τι αφορά την προμήθεια οπλικών συστημάτων από το εξωτερικό.

¹ “The Participants In Mavi Vatan Exercise (Part 2)”, *Bosporus Naval News*, 2 Μαρτίου 2019, στο https://turkishnavy.net/2019/03/02/the-participants-in-mavi-vatan-exercise-part-2/?fbclid=IwAR359-zOzXfROfw6Zk1nRWKtBqQ_Dwsrii-NG24Yn1MJ61Srp6kHzRZorvk

² Sükrü Elekdağ (1996), “2 1/2 War Strategy,” *Perceptions* 1(1): 33-57.

³ Θάνος Ντόκος (2001), *Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας* (Αθήνα: Τουρίκη), σ. 159. Και, Elekdağ, οπ.π.

⁴ Elekdağ, οπ.π.

⁵ Οπ.π.

⁶ Αχμέτ Νταβούτογλου (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος: Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας* (Αθήνα: Ποιότητα), σ. 266.

⁷ Νταβούτογλου, οπ.π., σ. 266-267.

⁸ Νταβούτογλου, οπ.π., σ. 267-270, 275.

⁹ Βλ. Malik Mufti (2009), *Daring and Caution in Turkish Strategic Culture: Republic at Sea* (Νέα Υόρκη: Palgrave Macmillan).

¹⁰ Ζήνωνας Τζιάρρας και Νίκος Μούδουρος (2016), *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο: Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής* (Αθήνα: Τουρίκη).

¹¹ Ζήνωνας Τζιάρρας (2018), «Το Σύνδρομο της Λωζάννης στην Τουρκική Εξωτερική Πολιτική και η Κύπρος», *ΧΡΟΝΙΚΟ* (Ένθετο – Εφημερίδα «Πολίτης»), Έκδοση Δ', Τεύχος 41.

¹² “Blue Homeland ‘shows Turkey has become a maritime power’”, *Hürriyet Daily News*, 4 Μαρτίου 2019, στο <http://www.hurriyetdailynews.com/blue-homeland-shows-turkey-has-become-a-maritime-power-141624>.

¹³ Οπ.π.

¹⁴ Cihat Yayci (2011), “Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlanmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 7(14): 17-41. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84509>

¹⁵ Cihat Yayci (2012), “Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji* 4(6): 1-70. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/43486>

¹⁶ Global Firepower Index 2019: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>.

¹⁷ John J. Mearsheimer (2003), *The Tragedy Great Power Politics* (Νέα Υόρκη και Λονδίνο: W. W. Norton & Company), pp. 126-127, 135.

¹⁸ “Blue Homeland...”, οπ.π.